

УДК 811.161.2'373.611
СТЕПАНЕНКО НІНА
 (Полтава)

ПРЕФІКСИ ЛОКАТИВНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ПЕРЕ- І ПРО- : СЕМАНТИКА, СПОЛУЧУВАНІСТЬ, КОРЕЛЯЦІЯ

Статтю присвячено аналізу локативних префіксів ПЕРЕ- і ПРО-, зокрема 1) розкриттю їхньої семантичної специфікації й ролі у формуванні конкретного типу просторового значення, 2) установленню безпосередньої кореляції з прийменниками транзитивної й директивної семантики, 3) характеристиці лексико-семантичної наповнюваності конститутивних позицій синтаксичних структур із детермінувальними субстантивами словоформами та прийменниково-відмінковими формами й 4) уточненню внутрішньосистемних значеннєвих зв'язків на рівні основного носія валентності та програмованого ним локативного компонента.

Ключові слова: просторова семантика, локативні конструкції, локативні префікси ПЕРЕ- (ПРО-), локативні прийменники, безпосередня префіксально-прийменникова кореляція, префіксальні дієслова.

У сучасній українській мові локативні префікси утворюють окрему підсистему, яка є органічним складником префіксальної системи. Компоненти цієї підсистеми реалізують конкретний тип просторової семантики, мають свій валентний ресурс, тобто наділені здатністю сполучатися з відповідними лексико-семантичними групами слів, конкретизуючи реалізовану ними семантику. Нарешті, локативні префікси можуть вступати в корелятивні відношення з просторовими прийменниками, утворюючи типи безпосередньої/опосередкованої префіксально-прийменникової кореляції. Суть її визначає ступінь значеннєвої узгодженості/неузгодженості між дієслівним префіксом і прийменником, що разом із субстантивною словоформою заповнює придієслівну позицію.

Предметом нашої роботи є дієслівні префікси локативної орієнтації ПРО- і ПЕРЕ-. Мета її полягає в дослідженні семантики, сполучувальних можливостей, корелятивної спроможності цих формантів.

Префікси ПРО- і ПЕРЕ- беруть участь у конституюванні семантики “шлях руху”, “напряму руху” і є індиферентними стосовно таких значень, як “місце дії”. Специфіку формантів ПРО- і ПЕРЕ- визначає те, що вони, по-перше, можуть вступати в синонімічні відношення, тобто перетинатися в плані семантики, по-друге, разом із дієсловами, у складі яких функціують, програмувати локативний компонент у вигляді іменникової словоформи (непродуктивний тип) та прийменниково-відмінкової форми (продуктивний тип). Наголосимо, що експлікація значення просторовості за участю субстантива у формі непрямого відмінка – украй рідкісне явище. Конкретна репрезентація його – генітивні, акузативні та інструментальні словоформи, напр.: *Вирішено було... сягнути самої Каховки* (О. Гончар); *стежка добігла межі* (Ю. Мушкетик); *Проминули село, сховалися в лісі* (Ю. Збанацький); *Павленки переїхали Десну...* (О. Десняк); *Дук повернувся і мовчки почав підніматись бетонними східцями* (Я. Баш); *Подвір'ям без ланцюга сновигає білий Югенин пес* (В. Яворівський). Ці конструкції вирізняються не лише низькою частотою вживання, а й специфічним складом позицій Vf та Nx (gen, acc, inst).

Синтаксичні структури з безприйменниковим знахідним відмінком, який програмує дієслова з префіксами ПЕРЕ- і ПРО-, реалізують значення “шлях руху – простір, що долається”. Вони мають обмеження щодо вибору детермінованого конституента. Реалізатором вирішеного плану змісту є невелика група вербативів динамічної дії: *проминути, проповзти, пройти, пропливти, пролетіти, перейти, переплисти, перелетіти, переповзти, перетнути, переступити*. Префікс ПРО- актуалізує семантику “переміститися, просунути вперед, здолати яку-небудь відстань” (Русановський, Жовтобрюх, Городенская, & Грищенко, 1986), а префікс ПЕРЕ- – “дію спрямувати з одного місця в інше через простір” (Русановський, Жовтобрюх, Городенская, & Грищенко, 1986). Важливо зацентувати на тому, що в досліджуваному матеріалі зафіксовано лише одну безпрефіксальну лексему, яка детермінує залежний член Насс, – *минати*, напр.: *Минули вони річку, ліс і прямо летять на болото* (М. Стельмах). Що ж до семантики придієслівного субстантива, то вона не має жорсткої лімітації. У позиції Насс регулярно вживаються власні й загальні назви населених пунктів та їхніх частин (*Полтава, село, майдан, куток*), шляхів сполучення (*стежка, дорога, міст*), будівель і їхніх частин (*хата, коридор, поріг*), напр.: *Проїхали Лубни* (А. Головка); *Ми проїжджали мирний городок* (Л. Дмитерко); *Перепливли океан* (В. Бабяк); *Євген з Харитоном переїхали галявину та заглибилися в ліс* (Ю. Збанаць-

кий); *Переходили ліс* (В. Стефанік); Михайло *переступив поріг і простяг руки до матері* (О. Десняк); <...> *сіли в автобус, переїхали Дністер, а далі і село показалося* (С. Пушик). Функційну пасивність структури V + Nacc Р. Павлова пояснює тим, що «тільки префікси (ідеться про ПЕРЕ-, ПРО-) не в змозі виконувати завдання формування чіткого просторового відношення» (Павлова, 1977). Відсутність такої чіткості дає підстави деяким лінгвістам трактувати розглядану синтаксичну конструкцію як об'єктну (див., напр.: (Тимченко, 1928)). Із цим, проте, погодитися не можна хоча б з таких, на наш погляд, недругорядних причин: по-перше, залежний компонент, що експліцитно номінує просторову одиницю, реалізує передусім локативну семантику, а вже потім постає, причому імпліцитно, як об'єкт, по-друге, конструкція V + Nacc перебуває в синонімічних зв'язках із синтаксичними структурами, просторове значення яких очевидне. З-поміж них вирізняємо внутрішньовідмінкові та міжвідмінкові синоніми. Внутрішньовідмінковим синонімом розгляданої є структура V + ЧЕРЕЗ + Nacc, а міжвідмінковий синонімічний ряд представлений синтаксичними конструкціями V + ПО + Nloc і V + Ninst. Пор.: *Війська пройшли (перейшли) міст – через міст – по мосту – мостом*. Вияскравлені синоніми об'єднує інваріантне значення “місце, де відбувається дія”, але кожен із них утримує на собі додатковий значеннєвий відтінок: ЧЕРЕЗ + Nacc = “місце, де відбувається дія” + “рух, що перетинає простір”, N + ПО + loc = “місце, де відбувається дія” + “рух по поверхні”, Ninst = “явище, де відбувається дія” + “шлях руху”. Не викликає сумніву те, що приєднаниково-відмінковим сполукам V + ЧЕРЕЗ + Nacc і V + ПО + Nloc притаманна чіткіша диференціація плану змісту, ніж сполуці V + Nacc, вони, до того ж, наділені й вищим ступенем продуктивності порівняно з акузативною словоформою. Суцільна вибірка показала, що співвідношення вживання безприєднаникової конструкції і приєднаникових таке:

Обсяг досліджуваного матеріалу (у знаках)	Кількість синонімічних конструкцій		
	V + Nacc	V + Через + Nacc	V + ПО + Nloc
800 тисяч	13 (3,8%)	61 (18,1%)	263 (78,1%)

Пор. у цьому контексті й такі статистичні дані, що дають право визнавати максимально непродуктивною конструкцію V + Nacc:

Обсяг досліджуваного матеріалу (у знаках)	Усього конструкцій V + Прер + Nx	З них конструкцій V + Nacc
	V + Nacc	V + Через + Nacc
800 тисяч	4019	13 (0,3%)

Не зважаючи на функційну диспропорцію між знахідним безприєднаниковим та його приєднаниковими синонімами, усе ж таки не можна говорити про абсолютну синтаксичну неперспективність акузативної словоформи. Синтаксичні конструкції V + Nacc уживаються паралельно з тими структурами, які мають у своєму складі приєднаники ЧЕРЕЗ і ПО, а також із синтаксичною структурою Ninst. Семантика залежного компонента і його синонімічні зв'язки дають підстави розглядати синтаксичні утворення V + Nacc у складі конструкцій із просторово-об'єктною детермінацією. Варто зазначити, що плани змісту, які взаємодіють, не рівнозначні. За семою “простір” завжди зберігається центральність, хоча сила вияву її буває неоднаковою. У конструкціях із залежними іменниками не власне просторової семантики на зразок *дім, кімната* локальність займає домінуючу позицію й водночас переплітається з експліцитною об'єктністю. У синтаксичних структурах із детермінувальними субстантивами власне локативного значення на взірць *поле, море* позицію провідної семи займає локальність, а об'єктність імплікується, тобто перетворюється в додатковий відтінок, розмивається. Отже, конструкція V + Nacc є за своєю семантичною природою синкретична, позаяк інтегрує в собі значення “простір” і “об'єкт”, причому першому завжди відведено позицію домінанти.

Уже було зауважено, що префікси ПРО- і ПЕРЕ- функціують у складі конструкцій із детермінувальним компонентом ЧЕРЕЗ + Nacc. Вони семантично корелюють із приєднаником ЧЕРЕЗ і допомагають реалізувати описуваній конструкції локативні значення: 1) “рух або інша спрямована дія відбувається з одного боку просторової одиниці на інший бік без подолання перешкод”, репрезентоване цілим спектром конкретних семантичних типів: а) “рух відбувається по поверхні просторової одиниці чи її внутрішньому просторі без перешкод”, напр.: *Минули Теплівку, перепливли через Удай* (Б. Лепкий); *Твердо тримаючись на ногах, той пройшов через кімнату* (Ю. Мушкетик); б) “рух або інша спрямована дія відбувається над поверхнею просторової одиниці без перешкод”, напр.: *Пташина перелетіла через дорогу* (В. Бабляк); *Звук пронісся через простори снігові* (В. Стефак); в) “пе-

реміщення з однієї точки простору в другу або здійснення іншої спрямованої дії відбувається по шляху, що являє собою який-небудь отвір”, напр.: *Він спокійно перелазив через трубу і ніколи не забруднювався* (П. Загребельний); *Скільки разів проїздив він із батьком та братами через Білгородські і через Золоті ворота, везучи в Київ крицю, збіжжя, дрова* (В. Малик).

Засобом маркування локативної семантики в поданих синтаксичних структурах є передусім залежні компоненти, що разом із прийменником ЧЕРЕЗ заповнюють придієслівну позицію. Пособливному виразно це ілюструють конструкції із семантичним описом “переміщення з однієї точки простору в другу або здійснення іншої спрямованої дії відбувається по шляху, що являє собою який-небудь отвір”. У ролі детермінативного компонента в них послідовно фіксуються іменники з ідентифікувальною семою “отвір в об’ємному предметі” (*вікно, щілина, ворота, люк*).

Типовим носієм валентності в досліджуваних конструкціях є дієслова – назви односпрямованого руху або переміщення: *пройти, пробігти, пронести, провести, перейти, перепливти, перебрести, перенести, перевести, перекотити*. Цей склад можуть розширювати вербативи конкретної фізичної дії, що асоціюється з рухом (*перекинути*), звучання й мовлення (*прокричати, проторохтіти*), причому для останніх типовішою є сполучуваність із префіксом ПРО-

Синтаксична конструкція V + ЧЕРЕЗ + Насс послідовно репрезентує також семантику “спрямована дія відбувається поверх перешкоди”. У її формуванні беруть участь дієслова руху, а також динамічної конкретної дії з префіксом ПЕРЕ-, який підсилює значення вербатива “дію спрямувати з одного місця в інше через предмет або простір” (Русановский, Жовтобрюх, Городенская, & Грищенко, 1986) (*перелізти, переповзти, перегнутися, перекинути, переставити*), напр.: *Переповзли через насип* (О. Десняк); *Тоді Панас переставив через поріг свої чоботища* (М. Коцюбинський); *Манченко переліз через дерево* (В. Гжицький).

В українській мові префікси ПРО- і ПЕРЕ- можуть корелювати також із прийменниками ПО-ЧЕРЕЗ і ПРОЗ, сфера функціонування яких обмежена західноукраїнськими говорами, напр.: ... *перехилився почерез стіл* (Л. Мартович). За лексико-семантичним складом детермінованих і детермінативних конститuentів конструкції з прийменниками ПОЧЕРЕЗ, ПРОЗ не відрізняються від синтаксичних структур із прийменником ЧЕРЕЗ.

З-поміж можливих корелятивів префікса ПРО- – прийменники КРІЗЬ, МИМО, ЗА, ВЗДОВЖ/УЗ-ДОВЖ. Локативно-транзитивні структури із прийменником КРІЗЬ семантично уподібнюються конструкціям із прийменником ЧЕРЕЗ, позаяк реалізують значення “переміщення кого-, чого-небудь із однієї точки простору в іншу або здійснення якої-небудь іншої спрямованої дії”, і водночас відрізняються від них, оскільки актуалізують значеннєвий відтінок “долання різного роду перешкод”, напр.: *Я проросла камінчиком крізь грудку* (Г. Чубач); *За багато літ крізь ворота цієї церкви пройшло не одне покоління* (І. Цюпа); *Федько продерся крізь юрбу* (В. Винниченко). Синтаксичні структури V + КРІЗЬ + Насс і V + Через + Насс утворюють двокомпонентний внутрішньовідмінковий синонімічний ряд, напр.: *Ви пройшли крізь гори Карпати* (У. Самчук) – *Бійці пройшли через мінне поле* (Р. Федорів). Значеннєвий план сполук, про що вже йшлося, обмежений додатковим семантичним відтінком: він інтегрує в собі сему “долання перешкоди”. Цей факт, а також наявність «у прийменника крізь відношення внутрішнього контексту» (Никитина, 1979) зумовлює специфічну сполучуваність, а саме: тільки з прийменником КРІЗЬ уживаються іменники – назви заростей і нагромаджень однорідних предметів (*хащі, натовп*), стихій та явищ природи (*туман*), шумів (*гул*) (Всеволодова, & Владимирский, 1982), речовин (*ванно*) тощо. Прийменник ЧЕРЕЗ вільніше сполучається із субстантивами на позначення відкритих просторів (галявина, лука), населених пунктів і їхніх частин (місто, хутір, майдан), шляхів сполучення (стежка, місток).

У конструкціях V + МИМО + Ngen, які реалізують локативно-транзитивну семантику “рух, що відбувається поблизу якого-небудь предмета або об’єкта”, роль основного носія валентності найчастіше виконують дієслова руху, переміщення або конкретної фізичної дії (близько 60%), які мають у своєму складі префікс ПРО- зі значенням “дію спрямувати мимо чого-небудь” (Русановский, Жовтобрюх, Городенская, & Грищенко, 1986): *проїхати, пробігти, пролетіти, пронестися, проскочити, протягти, пронести, прошелестіти, прошуміти, прогурчати*, напр.: *Він проїхав мимо Оксена* (Григорій Тютюнник); *...мимо вікон проплив Терешко* (Григорій Тютюнник); *...зграї з шумом пролітали мимо підвід* (Григорій Тютюнник); *Мимо хати прогрімів ... немазаний віз* (І. Цюпа).

Префікс ПРО- виконує таку саму функцію, коли сполучається з дієсловами, які детермінують залежні позиції ПОВЗ + Ngen, ПОВЗ + Насс, ПРОЗ + Насс, ПОПРОЗ + Насс і ПОПРИ + Насс, напр.: *Вони проходять повз хати Василя Підпригори* (М. Стельмах); *Проходимо повз гречки білої* (А. Дімаров); *Знічений <...> бочком пройшов повз господиню* (А. Мороз); *Катерина аж зраділа, побачивши, що хтось промайнув проз вікно і заходить у двір* (О. Копиленко); *Попроз мій городок стежечкою до іншої йдеш* (П. Чубинський); *Здивована Гінечі бачила, як він стрілою пролетів попри її парту* (В. Гжицький). Як бачимо, цей локативний формант утворює корелятивну пару з прийменниками ПОВЗ, ПРОЗ, ПОПРОЗ, ПОПРИ.

Конструкції V + МИМО + Ngen, V + ПОВЗ + Ngen, V + ПОВЗ + Nacc, V + ПОПРОЗ + Nacc, V + ПРОЗ + Nacc, V + ПОПРИ + Nacc постають як внутрішньовідмінковий і міжвідмінковий синонімічний ряд. Синтаксичні структури з прийменником ПОВЗ, ПОПРОЗ, ПОПРИ відрізняються від конструкцій із прийменником МИМО тим, що експлікують додатковий семантичний відтінок “близькість лінії руху до об’єкта-орієнтира”. Прийменники ПРОЗ, ПОПРОЗ є стилевими синонімами прийменника ПОВЗ, а прийменник ПОПРИ – його діалектним еквівалентом (Іваненко, 1981). Відмінності в значенні між формантом МИМО і ПОВЗ (ПРОЗ, ПОПРОЗ, ПОПРИ) зумовлюють лексико-семантичну селекційність на рівні придієслівного компонента. Спектр іменників, які сполучаються з прийменником МИМО, значно ширший порівняно з діапазоном субстантивів, які сполучаються з прийменниками ПОВЗ (ПРОЗ, ПОПРОЗ, ПОПРИ). Власне з прийменником МИМО сполучається не лімітоване якими-небудь жорсткими критеріями коло іменників на позначення істот та неістот. З-поміж перших вирізняємо найменування осіб, тварин, груп людей або тварин (Оксен, підліток, сусід, товстун, українець, собака, свиня, натовп, зграя). Склад других репрезентований назвами будівель, установ (хата, собор, склад, школа), предметів різної форми та призначення (стіл, шафа, рушник, сани, каюта, криниця), населених пунктів та їхніх частин (місто, хутір, бульвар), окреслених чи неокреслених просторів, функційних територій, акваторій (ліс, бір, поле, луки, двір, садок, пасіка, озеро, болото). Розряд цих іменників, щоправда, не можуть доповнювати лексеми – назви «локумів значної лінійної протяжності» на зразок *дорога, ріка, шосе*, «при яких для позначення траси вживається *вздовж + Р. в.*» (Всеволодова, & Владимирский, 1982). Як бачимо, префікс ПРО- може корелювати також і з прийменником ВЗДОВЖ/УЗДОВЖ, напр.: *Боєць повільно встав, а потім кволими кроками пройшовся вздовж рову* (В. Козаченко).

Конструкції з придієслівним компонентом ВЗДОВЖ/УЗДОВЖ + Ngen структуруються на базі дієслів руху та переміщення (*пройти, пробігти, прокрокувати, пролетіти, проповзти, пронести*) й іменників, для яких релевантною є семантична характеристика “значна лінійна протяжність” (найчастіше це номінування наземних і водних шляхів сполучення: *дорога, шлях, стежка, бруківка, залізниця*). Уживаними є також назви населених пунктів та їхніх частин (*село, хутір, вулиця, бульвар, проспект*), більш або менш чітко обмежених просторів, функційних територій, акваторій (*гай, узлісся, подвір’я, протока, озеро, болото*). Поряд із конструкціями V + ВЗДОВЖ/УЗДОВЖ + Ngen в українській мові побутують синтаксичні структури V + ВДОВЖ/УДОВЖ + Ngen, V + ВПОДОВЖ/УПОДОВЖ + Ngen, V + ВПРОДОВЖ/УПРОДОВЖ + Ngen, V + ЗДОВЖ + Ngen, V + ПОДОВЖ + Ngen, V + ПОДОВШ + Ngen, V + ПОВЗДОВЖ + Ngen, V + ПРОСТ/УПРОСТ + Ngen, напр.: <...> *простукали каблуками подовж столів* (М. Коцюбинський); *Вона часто проходила дорогою здовж села* (С. Васильченко). Специфіка цих функційно пасивних конструкцій полягає в тому, що вони зосереджені в розмовному й художньому стилях.

Префікс ПРО- відрізняється від префікса ПЕРЕ- тим, що регулярно виконує функцію маркера не лише транзитивності, а й директивності. До директивних прийменників, з якими він може корелювати, зараховуємо, крім ВЗДОВЖ/УЗДОВЖ, і В/У, ДО. Конструкції з придієслівним компонентом В/У + Ngen мають таку семантичну структуру: “дія спрямована в межі або в середину просторової одиниці”. Її реалізація пов’язана насамперед з дієсловами динаміки, що позначають рух або спрямовану дію: *пройти, пропливти, пролетіти, пронести, провезти*. Серед префіксальних дієслів найвищим ступенем продуктивності наділені лексеми з префіксами В-/У- (30%) та ЗА- (20%). Префіксу ПРО- притаманна функційна інертність, оскільки він спорадично реалізує значення “проникнути в що-небудь, усередину чого-небудь” (Русановский, Жовтобрюх, Городенская, & Грищенко, 1986). Пор. такі приклади: <...> *Сава вступив у хату* (О. Кобилянська); *Січкач <...> впакував у мішки з зерном кусні добре просоленого сала* (М. Стельмах); *Давай заїдемо у квітневий сад* (В. Крищенко); *А лист гетьмана до Кочубея Чуйкевич зашив у шапку* (Б. Лепкий); <...> *потім пройшов у хатину* (Григорій Тютюнник). Роль залежного компонента в обстежуваних синтаксичних конструкціях виконують субстантиви різноманітної семантики. З-поміж них вирізняємо назви будівель і їхніх частин (*хата, клуня, корчма, столярня, буцегарня, льох, передпокій*), установ (*виконком, штаб, посольство*), об’ємних предметів різної форми та призначення (*кишеня, книга, ліжко, каламар*), більш або менш чітко лімітованих територій та акваторій (*гай, сад, яр, подвір’я, озеро, Дніпро*), власні й загальні найменування населених пунктів, географічних областей, континентів (*хутір, місто, Харків, Таврія, Польща, Австралія*), а також номінування різних речовин (*крига, борошно, пил*), транспортних засобів (*віз, човен, автобус*), рослинного світу (*очерет, бур’ян*).

Значення “спрямування дії в межі або всередину просторової одиниці” реалізують, крім щойно проаналізованих, синтаксичні структури V + ДО + Ngen. Порівнювані конструкції виявляють лексико-семантичну спорідненість на рівні детермінованого й детермінувального компонентів. Відмінності не простежено й на префіксальному зрізі, напр.: *Ввійшли до хати двоє незнайомих людей* (О. Довженко); *Він заходить до світлиці* (М. Стельмах); *Максим пройшов до кузні* (Ю. Мушкетик).

Роль префікса в синтаксичних структурах V + ДО + Ngen винятково важлива: без його участі вони стають семантично неоднозначними й потребують контекстуального уточнення. Пор.: *Йшли ми до церкви* (Б. Лепкий) → напрям руху до просторового об'єкта (з проникненням або непроникненням у нього) і *Зайшли ми до церкви* (М. Зарудний) → напрям руху до просторового об'єкта (з проникненням у нього).

Насамкінець наголосимо й ще на деяких важливих властивостях префіксів ПРО- і ПЕРЕ-. Префікс ПРО- в «дієсловах, що не мають значення руху та в дієсловах руху з акцентами, що зосереджують увагу на часових параметрах», реалізує «аспектуальне значення дії, що відбувається в певних часових межах» (Соколова, 2003). Він репрезентує також аспектуальне значення інтенсивності, результативне значення, коли сполучається відповідно з дієсловами семантичної групи “пройти(ся) чимось до кінця, наскрізь” та мовлення, звучання (Соколова, 2003). Семантичні властивості префікса ПЕРЕ- також не вичерпує поданий вище його значеннєвий репертуар. Цей формант може ще реалізовувати значення надмірної дії, дистрибутивну семантику й суто видове значення (Соколова, 2003).

Отже, активно використовувані в сучасній українській мові префікси ПЕРЕ- і ПРО- мають спільні й відмінні характеристики. Вони, поєднуючись із дієсловами різної семантики, уточнюють їхній зміст і значеннєву структуру конструкцій V + Nacc, V + Prep + Nx (gen, acc, inst) загалом конкретними локативними характеристиками. Регулярним для них є сполучення з вербативами руху, конкретної фізичної дії, що асоціюється з динамікою. Для префіксів ПЕРЕ- типова семантика “спрямування дії з одного місця в інше” й безпосереднє корелювання з прийменниками ЧЕРЕЗ, рідше із КРИЗЬ. Ширшими семантичними, сполучувальними й корелятивними зв'язками наділений префікс ПРО-. Він реалізує такі конкретні просторові значення, як “переміститися, просунутися вперед, здолати яку-небудь відстань”, “дію спрямувати мимо чого-небудь”, “проникнути в що-небудь, усередину чого-небудь” й перебуває у відношенні безпосередньої кореляції передусім із прийменниками ЧЕРЕЗ, КРИЗЬ, МИМО, ПОВЗ, ВЗДОВЖ/УЗДОВЖ, В/У, ДО. У конструкціях V + ДО + Ngen йому відведено роль семантичного маркера.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Вихованець І. Р. Синтаксис знахідного відмінка в сучасній українській літературній мові / І. Р. Вихованець. – Київ : Наук. думка, 1971. – 120 с.
- Всеволодова М. В. Способы выражения пространственных отношений в современном русском языке / М. В. Всеволодова, Е. Ю. Владимирский. – Москва : Рус. язык, 1982. – 264 с.
- Іваненко З. І. Система прийменникових конструкцій адвербіального значення / З. І. Іваненко. – Київ ; Одеса : Вища шк., 1981. – 143 с.
- Никитина С. Е. О семантическом варьировании русских предлогов: предмет, задача и способ описания / С. Е. Никитина // Семантическое и формальное варьирование. – Москва : Наука, 1979. – С. 108–117.
- Павлова Р. Пространственные конструкции в древнерусском языке / Р. Павлова. – София : БАН, 1977. – 239 с.
- Соколова С. О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові : монографія / С. О. Соколова. – Київ : Наук. думка, 2003. – 283 с.
- Тимченко Є. К. Акузатив в українській мові / Є. К. Тимченко. – Київ : ВУАН, 1928. – 101 с.
- Украинская грамматика / В. М. Русановский (отв. ред.), М. А. Жовтобрюх, Е. Г. Городенская, А. А. Грищенко ; АН УССР, Ин-т языковедения имени А. А. Потебни. – Киев : Наук. думка, 1986. – 360 с.

STEPANENKO NINA

PREFIXES OF LOCAL ORIENTATION PERE- AND PRO-: SEMANTIC, COMPARTIBILITY, CORRELATION

The article is devoted to the analysis of the locative nature of the prefixes PERE- and PRO-, which are distinguished in modern Ukrainian language by a high degree of productivity and have common semantic and distributive characteristics and at the same time are opposed to each other by the type of realized semantics and valence signs.

The main attention is given to the disclosure of the semantic specification of the prefixes studied and their role in the formation of a specific type of transitive or direct-oriented locativeness (PERE-, PRO- → “move, advance forward, overcome the distance,” “move the action from one place to another”, PRO- → “move the action past something”, “penetrate into something, inside something”), finding out the features of the compatibility of the described formants with the verbs of motion, or those verbians that explicate semantics associated with dynamics, establishing direct or indirect correlations with transitive and directive prepositions (across, through, past, along, in, to,), characteristic of lexical-semantic filling at the level of all constituent positions of syntactic structures, united by valence frames Vf+ Nx and Vf+ Prep + Nx, and the identification of the action of the principle of lexical-semantic selectivity

on the cut of deterministic (verbs) and deterministic (noun) constituents, descriptive means of identification of the direct and indirect prefix-prepositional correlation, clarification of the intra-system and external system connections of specific representatives of valence models Vf (Pref [PERE-, PRO-]) + Nx, Vf (Pref [PRE-, PRO-]) + Prep + Nx, in particular intra-and inter-synonym connections. The brief information about the nonlocative properties of the prefixes PERE and PRO-, first of all, their temporal, aspectal, distributive possibilities, their purely specific value, as well as the ability to perform the function of the semantic marker in the constructs Vf (Pref [PRO-]) + DO + Ngen is given in the work.

Key words: spatial semantics, locative constructions, locative prefixes PERE- (PRO-), local prepositions, direct prefix-prepositional correlation, prefix verbs.

REFERENCES

- Ivanenko, Z. I. (1981). *Systema pryimennykovykh konstrukttsii adverbialnoho znachennia [The system of prepositional constructive adverbial value]*. Kyiv, Odesa: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
- Nikitina, S. E. (1979). O semanticheskome varirovanii russkikh predlogov: predmet, zadacha i sposob opisaniia [On the semantic variation of Russian prepositions: the subject, task and method of describing]. In *Semanticheskoe i formalnoe varirovanie [Semantic and formal variation]*, (pp. 108–117). Moscow: Nauka [in Russian].
- Pavlova, R. (1977). *Prostranstvennye konstrukttsii v drevnerusskom iazyke [Spatial constructions in the Old Russian language]*. Sofia: BAN [in Russian].
- Rusanovsky, V. M., Zhovtobriukh, M. A., Gorodenskaia, E. G., & Grishchenko, A. A. (1986). *Ukraynskaia hrammatyka [Ukrainian grammar]*. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
- Sokolova, S. O. (2003). *Prefiksalni slovoivri diiesliu u suchasni ukrainskii movi [Prefixing derivation of verbs in modern Ukrainian language]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Tymchenko, Y. K. (1928). *Akuzatyv v ukrainskii movi [Acusative in the Ukrainian language]*. Kyiv: VUAN [in Ukrainian].
- Vsevolodova, M. V., & Vladimirskiy, E. J. (1982). *Sposoby vyrazheniia prostranstvennykh otnoshenii v sovremennom russkom iazyke [Ways of expressing spatial relationships in modern Russian]*. Moscow: Russkij yazyk [in Russian].
- Vykhovanets, I. R. (1971). *Syntaksys znakhidnoho vidminka v suchasni ukrainskii literaturnii movi [Syntax of the derivative case in modern Ukrainian literary language]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Одержано 10.05.2018 р